

Genade als erfgoed

Het bijbelse recht van de kinderdoop

Ds. A.J. Mensink

Maar de vraag waar het om gaat, is, of die doop mij een vaste grond geeft, waarop ik voor Gods aangezicht vertrouwen kan; of de doop mij Gods beloften verzegelt, zodat ik met die beloften voor Gods aangezicht kan komen en zeggen: Heere, hier hebt Gij uw eigen getuigenis; Gij hebt het zelf gezegd, dat Gij mij een God wildet zijn; op Uw Woord heb ik gehoopt; op Uw beloften wens ik mij te verlaten.

J.G. Woelderink, *Het doopsformulier*, 171/172

Inhoud

Woord vooraf	11
1 De (on)vanzelfsprekendheid van de kinderdoop	13
1.1 Kerk en doop	13
1.2 De doop ter discussie	14
1.3 Bezwaren tegen de kinderdoop	15
1.4 De tijdgeest	18
1.5 Devaluatie van de doop	19
1.6 Evaluatie	22
<i>Gespreksvragen</i>	22
2 Door het geloof	23
2.1 Spreken met twee woorden	23
2.2 Adam en Christus	24
2.3 Sola fide	26
2.4 Gewerkt door de Heilige Geest	27
2.5 Evaluatie	29
<i>Gespreksvragen</i>	32
3 Het genadeverbond	33
3.1 De weg van het heil	33
3.2 Een testament	34
3.3 De erfenis	35
3.4 Het zegel	38
3.5 Met ons en onze kinderen	39
<i>Gespreksvragen</i>	40
4 De kinderdoop	41
4.1 Jood én heiden	41
4.2 De kinderdoop	43
4.3 Individualisme	45

4.4	Doop in plaats van besnijdenis?	46
	<i>Gespreksvragen</i>	48
	5 Het getuigenis van de Vroege Kerk	49
5.1	Inleiding	49
5.2	De tweede eeuw	49
5.3	De derde en vierde eeuw	51
5.4	Evaluatie	54
	<i>Gespreksvragen</i>	55
	6 Gedompeld in Jezus' Naam	56
6.1	De doopformule	56
6.2	Onderdompeling	57
6.3	De doop van Johannes	58
6.4	Bevestiging van het Woord	60
6.5	Doop en kerk	65
	<i>Gespreksvragen</i>	66
	7 Namen vol inhoud	67
7.1	De drie-enige Naam	67
7.2	Gedompeld in de Naam van de Vader	68
7.3	Gedompeld in de Naam van de Zoon	70
7.4	Gedompeld in de Naam van de Heilige Geest	72
7.5	Nameloos rijk	74
	<i>Gespreksvragen</i>	75
	8 Troost in vroege kinderjaren	76
8.1	Als er schaduwen vallen	76
8.2	De Dordtse Leerregels	77
8.3	De Eerste en de Laatste	79
8.4	Troost	81
	<i>Gespreksvragen</i>	81
	9 Als een antwoord uitblijft	82
9.1	Doop en geloof	82
9.2	Verstandelijk gehandicapten	83
9.3	De verloren zoon	85
	<i>Gespreksvragen</i>	87

10 Zegenen, opdragen en bevestigen	88
10.1 Inleiding	88
10.2 Opdragen	88
10.3 Zegenen	90
10.4 Bevestigingsdoop	94
<i>Gespreksvragen</i>	96
11 Overdoop in de praktijk	97
11.1 Waardering van de overdoop	97
11.2 Kerkelijk handelen	98
11.3 Overdoop en ambt	102
11.4 Beleid	103
<i>Gespreksvragen</i>	103
Eindnoten	104
Literatuur	111

Woord vooraf

Het gaat geen gemeente voorbij: discussie over en verwarring rond de doop. Steeds vaker komt het voor dat gemeenteleden die als kind gedoopt zijn en jarenlang met de gemeente verbonden zijn geweest, zich elders laten overdopen. De eeuwenlange vanzelfsprekendheid van de kinderdoop lijkt voorbij te zijn. In ieder geval wordt daardoor een gesprek op gang gebracht dat blijkbaar veel te weinig gevoerd is, namelijk over de vraag: wat betekent de kinderdoop? Wat wil de HEERE met dit sacrament in ons persoonlijk leven en in het leven van de gemeente? In veel gemeenten zijn deze gesprekken de afgelopen jaren gevoerd. Het was ook mijn eigen ervaring bij de bezinning op de kinderdoop: ik wist niet dat ik zo rijk was! Het boekje dat u in handen hebt, wil daar een dikke streep onder zetten.

Tegelijkertijd ervaren we een grote moeizaamheid in de gesprekken tussen voor- en tegenstanders van de kinderdoop. Ook met een vloed aan bijbelteksten weten we elkaar niet te bereiken. In de meeste gevallen is wederzijdse teleurstelling en verwijdering het gevolg. Dat komt omdat het al dan niet aanvaarden van de kinderdoop niet op zichzelf staat. Uiteindelijk spelen (vaak onbewust) theologische grondstructuren mee, waarbij standpunten en overtuigingen met elkaar samenhangen.

Dat is de reden waarom ik in dit boekje de kinderdoop plaats in het bredere, bijbelse verband van verbond, geloof en genade. De kinderdoop is een heerlijke onderstreping van het Evangelie dat God goddelozen 'om niet' rechtvaardigt, door het geloof in Jezus Christus. Zijn genade is het erfgoed dat Hij bij testament toelegt aan de gelovigen en hun kinderen (Hebr. 9:15). Wie door het geloof zijn doop leert verstaan, mag verwonderd uitroepen: 'Ik sta in het testament!'

Deze vierde, herziene druk van *Genade als erfgoed* verschilt op diverse punten van de voorgaande edities. Er zijn de afgelopen jaren veel boeken en artikelen verschenen die vanuit theologische of historische invalshoek nadere onderbouwing aandroegen. Ook hebben de ontwikkelingen in de kerken, sinds de eerste druk verscheen, niet stilgestaan.

In elk hoofdstuk is nieuw materiaal verwerkt. De hoofdstukken 6, 10 en 11 zijn grotendeels of helemaal nieuw. Het notenapparaat is fors uitgebreid. Van harte hoop ik dat dit boekje onder Gods zegen tot persoonlijke opbouw mag dienen, en niet minder tot zegen van kerk en gemeente zal zijn.

Ik spreek mijn hartelijke dank uit aan allen die op welke wijze dan ook hebben bijgedragen aan dit boek en de bezinning op de kinderdoop: collegae uit diverse kerken, kerkenraadsleden en betrokken gemeenteleden. Ook ben ik de hervormde gemeente te Driesum dankbaar voor de ruimte en de rust die ik ontving om deze herziene editie voor te bereiden. Ten slotte denk ik met erkentelijkheid aan de zorgvuldigheid en de betrokkenheid waarmee de uitgever en de redactie de uitgave hebben begeleid.

A.J. Mensink

1 De (on)vanzelfsprekendheid van de kinderdoop

1-1 Kerk en doop

Vanaf de eerste pinksterdag in Jeruzalem kent de christelijke kerk de praktijk van de heilige doop. Dat de doop wezenlijk bij de christelijke gemeente hoort, wordt dan ook door niemand betwijfeld. De doop is nooit en nergens in onbruik geraakt als een vergeten sacrament. Integendeel: iedere kerk heeft in haar grondslag of belijdenis expliciete uitspraken over de doop opgenomen. We kunnen dus gerust stellen: waar de kerk is, daar is ook doopwater.

Het kan ook moeilijk anders. De Heere Jezus heeft immers Zelf het bevel tot de doop gegeven, toen Hij Zijn discipelen de wereld in zond: 'Gaaf dan henen, onderwijst al de volken, hen dopende in de Naam des Vaders, en des Zoons, en des Heiligen Geestes; lerende hen onderhouden alles, wat Ik u geboden heb' (Matth. 28:19). De prediking van het Evangelie gaat, naar Christus' bevel, gepaard met de bediening van de doop.

Na het ontstaan van de eerste christelijke gemeenten is in de gehele christelijke kerk de kinderdoop een bestaande praktijk geweest. Terwijl de volwassendoop bediend werd aan bekeerlingen uit het heidendom en jodendom, werd de kinderdoop bediend aan alle kinderen van hen die reeds tot geloof gekomen waren. We spreken dan over de zuigelingendoop, de doop van een kind dat naar God nog niet kan vragen en het geloof nog niet kan belijden. Bijna twintig eeuwen lang is de kinderdoop vanzelfsprekend geweest.

1-2 De doop ter discussie

Globaal gesproken zijn daar drie uitzonderingen op te maken. Er zijn drie perioden geweest waarin de kinderdoop ter discussie werd gesteld.

De eerste periode vinden we in de vroege kerkgeschiedenis. Er bestaat dan verschil van mening over de vraag wat de doop wezenlijk is, en de vraag *wanneer* men gedoopt moet worden. Die twee vragen hangen met elkaar samen. Omdat men steeds sterker ging benadrukken dat de doop *z lf* de afwassing van de zonden bewerkt, stelde men de doop zo lang mogelijk uit. De zonden die men *v or* de doop bedreven had, waren dan vergeven, en de tijd om te zondigen *n * de doop was dan een stuk korter.

De tweede periode van heftige strijd rond de doop vinden we in de tijd van de Reformatie. Tegenover de Rooms-Katholieke Kerk leerden de reformatoren dat de sacramenten niet als vanzelf de genade meedelen. Tegelijkertijd hadden zij met de wederdopers een conflict over het bijbelse recht van de kinderdoop. Het kwam tot een breuk tussen de reformatoren en de wederdopers – een breuk die nooit geheeld is. De kerken van gereformeerde belijdenis hebben vastgehouden aan de kinderdoop. In de Gereformeerde Kerk in ons land (die later de Nederlandse Hervormde Kerk zou heten) is de kinderdoop een bijna vanzelfsprekende praktijk geweest. Nagenoeg ieder kind dat voor de doop werd aangemeld, werd gedoopt. Ook als zijn ouders niet kerkelijk meeleeften met de gemeente, zelf ongedoopt waren of zelfs weigerden de doopvragen te beantwoorden! Men vond dat ieder Nederlands kind gedoopt moest zijn. De *verbondsgedachte* speelde hierin een grote rol. ‘Wel tot het bondsvolk behoren alle geboren Nederlanders, ongeacht hun kerkelijke kleur of denominatie.’¹ Maar wie de kinderdoop in twijfel trok of zichzelf liet overdopen, werd in de kerkelijke ban gedaan.

Deze vanzelfsprekendheid van de kinderdoop werkte tot diep in de twintigste eeuw door. Als predikanten of kerkenraden al weigerden om kinderen van niet-meelevende ouders te dopen, kregen ze het aan de stok met classicale besturen (later met com-

missies voor behandeling van bezwaren en geschillen) die hen *dwongen* het kind te dopen, op straffe van schorsing. Met name in hervormde gemeenten bevatten de doopboeken veel namen die men later in het kerkelijk leven nooit meer aantreft.

Het derde tijdperk van strijd om de kinderdoop is onze eigen tijd. Vooral sinds de jaren zeventig van de vorige eeuw groeit het aantal (jonge) gemeenteleden die als kind gedoopt zijn, maar zich elders laten overdopen. Het gaat hier niet alleen om op zichzelf staande keuzes, maar blijkbaar ook om de invloed van ander gedachtegoed en een andere geloofsbeleving. In de motivatie van hen die als volwassenen opnieuw gedoopt willen worden (zelf spreken zij niet van *overdoop*, omdat zij als kind niet *echt gedoopt* zijn), keert een aantal argumenten regelmatig terug. We kunnen deze argumenten in drie groepen verdelen.

1.3 Bezwaren tegen de kinderdoop

De eerste soort argumenten ontleent men aan de Bijbel. Men stelt dat de bijbelse doop een *doop door onderdompeling* is: de besprenkeling is geen bijbelse handeling. Ook stelt men dat de bijbelse doop de *geloofsdoop* is, dus een doop *na* belijdenis, een doop die je alleen als ware gelovige kunt ondergaan, en dat daarom de kinderdoop in de Bijbel ook niet voorkomt. H.G. Koekkoek spreekt in zijn felle geschrift ondubbelzinnig uit: 'In de Bijbel komen wij alleen de doop door onderdompeling tegen, nadat iemand bewust tot geloof is gekomen.'² Men zegt daarom dat de doop in het Nieuwe Testament altijd gepaard gaat met een doop in de Heilige Geest, dus met een bewuste innerlijke verandering. Velen bestrijden daarbij het zinnetje uit het klassieke doopformulier *dat de doop in plaats van de besnijdenis is gekomen* en daarmee valt een argument vóór de kinderdoop weg. Ook zegt men dat het verbondsmatige denken hoort bij het Oude Testament, niet bij het Nieuwe.

Het lastige van deze argumentatie is dat ze opkomt uit een ander Schriftgebruik. Zij die de kinderdoop als bijbelse praktijk

belijden, denken veelal vanuit de grote lijnen en verbanden van de gehele Schrift. Hierbij belijdt men een wezenlijke eenheid tussen Oude en Nieuwe Testament. De argumenten waarmee de kinderdoop verworpen wordt, komen vaak op uit een bijbelgebruik dat door anderen wel eens 'biblicistisch' is genoemd. Op grond van losse bijbelteksten, waarbij men het verband van een tekst minder laat meespreken, komt men tot heel andere conclusies. Dit verschil in bijbelgebruik bemoeilijkt daarom ook het gesprek over de kinderdoop, dat veelal onbevredigend eindigt.

Toch is het besluit tot overdoop niet alleen een besluit op grond van aan de Bijbel gerelateerde argumenten. Er is een tweede soort argumenten die van meer persoonlijke aard zijn. Bij velen proeven we een verlangen naar een geestelijke doorbraak (vervulling met de Heilige Geest en met Zijn gaven) of een geestelijke vernieuwing. Zij menen door de volwassendoop de Heilige Geest en Zijn vernieuwende kracht te ontvangen. Ook wil men door een bewust ondergane doop uiting geven aan een bewuste (radicale) keuze voor God. De doop wordt dan gezien als 'getuigenis van een vernieuwd denken'.³ J. Eschbach verklaart de toenemende vraag naar de volwassendoop uit de behoefte aan een ritueel bij geestelijke vernieuwing.⁴ Soms komt het voor dat iemand zijn eigen kinderdoop verwerpt, omdat hij een conflict heeft met zijn ouders die hem hebben laten dopen. En ten slotte lijken soms psychologische, emotionele motieven mee te spelen die te maken hebben met de levensgang van iemand bij wie een diep emotioneel verlangen niet vervuld werd. Ook ligt hier een sterk verband met de gevoelscultuur waarin wij leven en waarop ik straks wat dieper wil ingaan.

De derde categorie argumenten betreft de doopleer en -praktijk in de gevestigde kerken. Onder de verdedigers van de volwassendoop leeft de (vaak als karikatuur vertolkte) indruk dat men in de gevestigde kerken de doop als zaligmakende handeling ziet. In de kerken die de kinderdoop voorstaan, zou men zeggen: 'Je bent behouden, omdat je gedoopt bent.'⁵ Hier is sprake van een

ernstige vermindering van de werkelijkheid waarmee een schrijver als Koekkoek zichzelf onbetrouwbaar en onwaarachtig maakt. We zijn niet geroepen om op dergelijke argumenten in te gaan.

Anders ligt het bij gemeenteleden die zich laten overdopen omdat zij grote moeite hebben met een (te) ruime doopraktijk. In de kerkgeschiedenis is dit verband vele keren aan te wijzen. Zo stelt O.H. de Vries dat het baptisme zijn wortels heeft bij separatistisch gezinde puriteinen die het halfslachtige karakter van de Kerk van Engeland kritiseerden.⁶ Ook van C.H. Spurgeon wordt gezegd dat 'zijn felle kritiek op de kinderdoop niet is te begrijpen zonder in rekening te brengen dat hij zich met name richt tegen de Anglicaanse opvatting van *baptismal regeneration*'.⁷ De grote Zwitserse theoloog K. Barth heeft in 1943 mede vanwege de slappe houding van de Duitse kerken tegenover het nationaal-socialisme de kinderdoop ter discussie gesteld. Er wordt een grote discrepantie gesignaleerd tussen een ruime doopbediening en een schraal, ingezonken geestelijk leven in de gemeente. Men mist geloofsgetuigenissen in de gemeente, daadwerkelijk christelijk leven, bijbelse radicaliteit. En juist jongeren zijn op zoek naar hartstochtelijk en doorleefd geloof. Wanneer zij dit in de gedoopte gemeente niet of nauwelijks vinden, wat betekent de doop dan nog?

Vooraf deze laatste vragen hebben ons iets te zeggen. In toenemende mate ervaar ik de vraag naar de overdoop als vraag aan mijzelf, en aan de gemeente. Hebben wij het er zelf ook niet naar gemaakt dat vooral jonge gemeenteleden die op zoek zijn naar voorbeelden van levend geloof, teleurgesteld raken in hun eigen gemeente en aangetrokken worden tot groepen van evangelische snit? We horen hen zeggen: 'Dáár wordt getuigd! Dáár is geloofsblijdschap en zekerheid! Dáár wordt ook antwoord gegeven op een diep verlangen, een verlangen naar ervaring, naar gevoel!' En als men van anderen hoort dat ze de vervulling met de Heilige Geest ontvangen hebben *nadat zij zich als volwassene hebben laten dopen*, is de beslissing gauw genomen: ik wil ook gedoopt worden!